

Жартамал

Кижилик билезининг ончо турчыларынын жарамыкту, жакшы жанын, онойдо ок тенг-тай ла туура салбас тап-эриктерин аяруга алганы олардын жайымынын, ак-чегининг ле текшилей амыр-энчўнинг тўзўгўзи болот; кижининг тап-эригин керекке албай, кыйа кўргўни шок-табаруларга экелгенин аяруга алып, онойдо улам кижиликтинг агару кўўн-табын ачындырат. Улуста ачык сўстинг жайымы болотон ло једикпес-тутактанг ла коркорынанг жайым жадынјўрўмди тўзўгўни улустын ичкери јўткимели деп жарлалган; кижининг тапэриги јасактын жангыла кыйалтазы јогынанг коруларары аяруга алылар учурлу. Чокымдап айтса, кижи кўмў базышка удурла туруп чыгарынынг эпаргазыла тузаланбазын; албатылар ортодогы најылык колбулардынг ўзўмин јўмўўорин аяруга алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардынг калыктары бойынынг Уставынга кижининг тўс тап-эригине бўдўмјизин јўмўгўнинг аяруга алып, ўзеери кажы ла кижининг кижилик кўўндў байлыгын ла эр ле эпши кижининг тенг-тай тап-эриктў болорын аяруга алып, жайым айалгада социальный ичкери ўзўмди ле жадын-јўрўмнинг айалгазын ондолторын јўмўўор деп шўўултеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардынг Организациязыла ўмў-јўмў иштеери деп молјонгонын аяруга алып, јўмўлтўболуш ажыра текши тоомјыга ла кижининг тап-эриктерин ле тўс жайымын буспас деп айдар керек; бу тап-эриктердинг ле жайымнынг текши учурын ондоорын аяруга алганы, бу молјуны јўрўмде толо бўдўреринде сўрекей жаан учурлу болгонын база аяруга алып, Генеральный Ассамблея кижининг тапэриктерининг чындык Текши Декларациязын јўрўмге кийдиретен каруулу иш деп жарлап јат. Каруулу ишти бўдўрерге текши калыктар, ороондор јилбиркеп јўткиир учурлу. Кажы ла кижи, онойдо ок обществонынг кажы ла органы чындык, јўрўмдик Декларацияны аяруга алып, ўредўнинг ле билгирдинг шылтузында бу тап-эриктерди ле жайымды тоорына, јеткилдееерине болужып-јўмўжўрине амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажыра озочыл амадулу, текшилей жарамыкту једимге једер. Ол каруулу ишти Бириктирилген Нациялардынг Организациязынынг турчы-ороондорыннынг калыктары ортодо, онойдо ок олардынг јурисдикциязындагы јерлердеги јуртап јаткан калыктары ортодо текшилей тооп, јўрўмде кийдирерин јеткилдееер.

1-кы тизим

Оноч улус ак-јарыкка жайым ла тенг-тай тап-эриктў туулат. Олор санааукаалу ла чек кўўн-тапту болуп бўткен ле бой-бойын карындаш кирези кўрўр лў јўрер учурлу.

2-чи тизим

Кажы ла кижиде чындык Декларацияла јарадылган ончо тап-эриктер ле жайым болор учурлу. Мында угы, бўдўмининг ўнги, бўдўми, тили, жандаган жангы, политикалык эмезе ўскў кўрўми, угы-тўзи, социальный айалгазы, аргазы аайынча бир де анылаш-ылгамал јок болор учурлу.

Ого ўзеери кижининг јуртап јаткан јерининг камааны јогынанг политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де аныланыш-башкаланыш болбос учурлу. Кижининг јаткан јери кемненг де камаанду, кемнинг де корулында, бойын бойы башкарынбай да турган болзо эмезе бойынынг (јеринде) суверенитединде кандый бир тудулу да болгонынанг камаанду болбос учурлу.

3-чи тизим

Кажы ла кижи жадын-јўрўмге, жайымга ла тангынанг бойына тийерге јарабас тап-эриктў.

4-чи тизим

Кем де јалчы эмезе албанду базынчык айалгада болбос учурлу; јалчыларды садарынынг эмезе јалчыланарынынг, базынарынынг ончо бўдўми јарадылбай јат.

5-чи тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе онынг учурын, тоомјызын тўжўрип турган кижи кўўни јок базынышка алдыртпас учурлу.

6-чы тизим

Кажы ла кижи, кайда да јўрзе, онынг правосубъектозын тоорына тап-эриктў.

7-чи тизим

Оноч улус јасактынг алдында теп-тенг, кандый ла ылгаш јогынанг јасактынг тенг-тай корулына тап-эриктў. Оноч улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыкташтанг тенг-тай корулга тап-эриктў. Онойдо ок ондый кыйыкташка тектериштег база тап-эриктў.

8-чи тизим

Кажы ла кижиге ого Конституцияла эмезе јасакла берилген төс тап-эриктери бузулган тужында ийделү, тоомјылу эл јаргыларда тап-эриктерин једимдү орныктырарга тап-эриктү.

9-чы тизим

Кемди де тууразынан олјолоорго, тударга эмезе сүрерге јарабас.

10-чы тизим

Кажы ла кижиге онын тап-эриктерин ле молјуларын чокумдаарга, онойдо ок ого эдилген уголовный бурулаштын төзөгөзин чокумдаарга толо тенг-тайга тайанып, онын кереги ачык-јарык айалгада көрүлзин ле јаргы ак-чек, кемненг де камаанду эмес чындык болзын деп тап-эриктү.

11-чи тизим

Кажы ла кижиге шок-керек эткен деп бурулатса, онын бурузы јок деп ачык јаргыда јасактын ээжизиле јарталбаганча, ол өйдиг туркунына коруланарына керектү ончо аргаларла јеткилделер деп тап-эриктү.

Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайанып, шок-керек эткен деп јаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный јасак эмезе калыктар ортодогы тап-эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ок шок-керек эдилген өйдө, болгодый кезедүге көрө, кату кезедү эдилбес.

12-чи тизим

Онын тагынган ла билелик јүрүмине тууразынан кем де киришпес учурлу. Онойдо ок кем де онын айыл-јуртына, корреспонденциязынын јажыдына эмезе онын ады-јолына, јүрүмине тууразынан кирижер учуры јок. Кажы ла кижиге ондый табаруданг, кирижериненг коруланар јасакка тап-эриктү.

13-чи тизим

Кажы ла кижиге кажы ла ороон кеминде јайым јүрер ле јуртап јадарга јерди талдап алар аргалу.

Кажы ла кижиге кандый ла ороонног јүре берер, ол тоодо бойынын, онойдо ок бойынын ороонына бурылар тап-эриктү.

14-чи тизим

Кажы ла кижиге истежүденг улам өскө ороондо коруланар јерди бедиреер ле коруланар јерле тузаланар аргалу.

Бу тап-эрикке кандый истежү тужында тузаланарга јарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмезе керектер Бириктирилген Нациялардын Организациязынын амадуларына ла ээжилерине келишпей турза.

15-чи тизим

Кажы ла кижиге гражданство алар тап-эриктү.

Кандый да кижининг гражданствозын эмезе гражданствозын кубултар тап-эригин ала- көнчө айрыырга јарабас.

16-чы тизим

Эр кемине јеткен эр ле эпши улус угы-төзиненг эмезе јандаган јангынан камааны јогынан айыл-јурт тудуп, билелү болор тап-эриктү. Олор айылјуртты төзөбөр, јуртаар ла айрылыжар тужында тенг-тай тап-эрикке тузаланат.

Айыл-јурт төзөп јаткан эки јаны экүлезе јайым ла эптү-јөптү сөслө, күүнле биригер аргалу.

Биле общественнын төзи, төзөгөзи, ол общественнын ла государствонын јанынан корулашка тап-эриктү.

17-чи тизим

Кажы ла кижиге алкы-јөбжө тагынган ээленер, эмезе өскөлбөриле де кожо ээленер тап-эриктү.

Кемнинг де алкы-јөбжөзин тууразынан келип айрыырга јарабас.

18-чи тизим

Кажы ла кижиге јайым күүн-санаага, ак-чекке ле кудай јангына тап-эриктү; бу тап-эрикке бойынын кудай јангын эмезе көрүмин солыыры кирет, бойынын јангын јайым јандаары эмезе көрүмин тагынган бойы, эмезе өскө улусла кожо јандаары база кирет. Кудайлык чүм-јан јангыгуларды өткүреринде тапэриктү.

19-чы тизим

Кажы ла кижы бойында жайым көрүмдү ле оны жайым чыгара айдар тапэриктү. Ол тап-эрик аайынча бойынын көрүминен жайым тудунар ла государствонун гран-кыйузынан камааны жогынан жетирулерди ле көрүмсанааларды кандый ла эп-сүмелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктү.

20-чи тизим

Кажы ла кижы амыр-энчү жуундарга ла ассоциацияларга кирер жайым тап-эриктү.

Кемди де кандый бир ассоциацияга албан күчле кийдирилер аргазы жок.

21-чи тизим

Кажы ла кижы ороонды башкарарында чике эмезе жайым талдап алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-эриктү.

Кажы ла кижы бойынын ороонында госслужбага тенг-тай кирер тапэриктү.

Башкарунын жагынын төзөгөзінде эл-жоннын күүн-табы болор учурлу; ол күүн-тап аңылу ойдин бажында өдүп турган ак-чек талдаштарда көрүлөр учурлу. Ол талдаштар текши ле тенг-тай талдаачы тап-эрикле өдөр учурлу. Жажытту үнберишле эмезе жайым үнберишти жеткилдеечи өскө дө бүдүмле өткүрилзин.

22-чи тизим

Кажы ла кижы обществонун турчызы, айдарда, ол социальный жеткилдешке, жайым өзүмге тап-эриктү. Ол экономикалык, социальный ла культурный бөлүктөрдө национальный эп-аргалар ла калыктар ортодо өмө-жөмө иш, онойдо ок кажы ла орооннын сайламазы ла аргалары ажыра ичкери өзөр тап-эриктү.

23-чи тизим

Кажы ла кижы ишке, ишти жайым талдаарына, иште ак-чек ле жарамыкту айалгага, иштеер жери жок айалгадан корулалар тап-эриктү.

Кажы ла кижы кандый да кыйыкташ жогынан тенг-тай иш учун тенг-тай ишжалду болор тап-эриктү.

Кажы ла кижы жолду кайралга тап-эриктү. Онызы кижиге керектү жадын-жүрүмге ле билезине жарамыкту жадынды жеткилдее учурлу. Керек тужында, өскө дө социальный жеткилдешле үзеери жеткилделер.

Кажы ла кижы профсоюзный биригүни төзөөр лө профсоюзтарга бойынын жилбүлерин корыыр амадула кирер тап-эриктү.

24-чи тизим

Кажы ла кижы амыраарга ла бош ойгө тап-эриктү. Онойдо ок иштеер күнди керектү кеминде тузаланары ла төлбөлип турган жаңжыккан амыралта (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-чи тизим

Кажы ла кижы жүрүмдик кеми бийик болорына тап-эриктү. Курсактамагы, кийим-тудумы, айыл-журты, медициналык жеткидежи, керектү соцжеткилдеш су-кадыкты, жадын-жүрүмди керектү кеминде, некелтелерге келиштире болор учурлу. Иш жок артса, оору-жобол болзо, кенек артса, жагыскан артса, карыыр жажы жетсе эмезе онын бойынан камааны жок күч айалга боло берзе, кажы ла кижы тап-эриктү.

Энелик ле оогош балдар аңылу болушта ла кичеemelге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тенг-тай социальный корулашла тузаланар учурлу.

26-чы тизим

Кажы ла кижы үредүге тап-эриктү. Үредүлик акча төлөбөзинен болор учурлу. Анчада ла баштамы ла текши үредүлик. Баштамы үредүлик кыйалтазы жогынан болор учурлу. Технический ле профессиональный үредү ончозына жарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижинин аргаларына тайанып, бийик үредү база ончозына жолду болор керек.

Үредүлик кижинин ичкери өзүмине ууламжылу болор учурлу. Кижинин тап-эриктерине ле жайымынын төс ууламжыларын элбедерине ууландырылар учурлу.

Үредүни калыктар ортодо тоомжыга, нажылыкка, текши тил табарына жолду болор учурлу. Угы-төзи ле жагдаган жагдары аайынча бөлүктөр ортодо ондомолды жөмөөр. Амыр-энчүни жөмөөри аайынча Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин өткүрип турган ижин жөмөөр учурлу.

Ада-энелер оогош балдарына үредүликтин бүдүмин талдаарында тапэриктү.

27-чи тизим

Кажы ла кижии общественоньг культурный жүрүминде эрчимдү туружар тап-эриктү. Кеендикле таныжар, билим өзүмде туружар, турулталарыла тузаланар аргалу.

Кажы ла кижии онын көгүс байлыгын, ар-жөөжөлик жилбүлерин корыыр тап-эриктү. Билим, литературалык эмезе художественный иштинг авторы болзо, ол тап-эриктү болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижи социальный ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эриктү. Мында чындык Декларацияда жарадылган тап-эриктер ле жайым бүткүлинче бүдөр аргалу.

29-чы тизим

Кажы ла кижии общественоньг алдында молҗлу. Шак ла мында кижининг толо ло жайым ичкери өзүми болор аргалу.

Кажы ла кижии бойынын тап-эриктерин ле жайымын жүрүмде кийдирип тура, жасакла жарадылган тудуларды буспас учурлу. Өскө улустын тап-эриктерин, жайымын тооп, баалап, демократиялык общественоньг текши некелтезин, ээжизин буспас учурлу.

Бу тап-эриктерди ле жайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардын Биригүзининг ээжилерине, некелтелерине ол удур болбос учурлу.

30-чы тизим

Чындык Декларацияда жарадылганын кандый бир ороонго, бир бөлүк улуска эмезе тангынанг улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда жарадылган тап-эрикти ле жайымды жоголторго ууландырылган деп онгодоорго жарабас.